

T IẾN BỘ XÃ HỘI

NHỮNG ĐÒI HỎI KHÁCH QUAN Ở NƯỚC TA TRONG ĐIỀU KIỆN NỀN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG HIỆN NAY

NGUYỄN HỮU VƯỢNG

Khái niệm tiến bộ xã hội, trước hết cần thấy rằng, nội hàm của nó gần như được xác định khá rõ. Vấn đề định nghĩa tiến bộ xã hội, không giống như nhiều khái niệm khoa học khác, trên thực tế không được đặt ra. Cái mà các cuộc tranh luận khoa học thường quan tâm, chú ý đến là tiến bộ xã hội được biểu hiện như thế nào?

Tiến bộ có gốc từ tiếng la tinh (*progressus*) nghĩa là vận động tiến về phía trước, là một kiểu, một khuynh hướng phát triển được đặc trưng bởi bước chuyển từ thấp đến cao, từ kém hoàn thiện đến hoàn thiện hơn... Tiến bộ xã hội được sử dụng là khái niệm đối lập với thoái bộ (*regressus*) nghĩa là vận động ngược - một khuynh hướng đặc trưng cho các quá trình phân rã, hủy hoại, thoái hóa khỏi các cấu trúc của khách thể.

Tiến bộ xã hội là một hiện tượng đặc trưng của lịch sử xã hội loài người. Nói đến khái niệm tiến bộ, người ta thường hiểu là tiến bộ trong xã hội, thuộc về xã hội. Khái niệm tiến bộ rất ít khi được dùng để chỉ các quá trình thuần túy tự nhiên. Có thể nói rằng khác với các khoa học chuyên biệt, trong triết học, tiến bộ xã hội là khái niệm có chức năng định hướng về mặt thế giới quan. Bản chất của tiến bộ xã hội là xác định những quan điểm, những tiêu chuẩn hướng tới một sự tiến bộ chung, có ý nghĩa, làm cơ sở cho việc chọn lựa những phương án khác nhau trong sự vận động trên mọi lĩnh vực của đời sống xã hội. Theo chúng tôi, tiến bộ xã hội, là một vấn đề hết sức phong phú, hết sức lý thú, song không kém phần nan giải và đầy phức tạp, lúc nào cũng là nơi hội tụ của các yếu tố thời sự. Bởi lẽ, tiến bộ xã hội được đặt ra cùng với sự xuất

hiện của con người, do đảm nhận chức năng, nhu cầu luôn luôn tiến về phía trước, vì thế tiến bộ xã hội ở mỗi thời đại cũng như mỗi giai đoạn lịch sử luôn luôn mang bộ mặt hết sức đặc thù. Tuy nhiên, trước khi đi đến một quan điểm khoa học về tiến bộ xã hội, đã có nhiều quan điểm khác nhau, về bản chất, động lực thúc đẩy lịch sử, cũng như vấn đề có hay không có sự tiến bộ xã hội. Theo triết học Mác, quan niệm tiến bộ xã hội như một quá trình vận động đi lên từ hình thái kinh tế - xã hội thấp lên hình thái kinh tế - xã hội cao. Không có sự lặp lại nguyên vẹn những giai đoạn đã qua. Lịch sử là một tiến trình mang tính quy luật, do vậy tiến bộ xã hội là một hiện tượng khách quan và tất yếu.

Ở nước ta, phạm trù "tiến bộ" còn chưa được tập trung nghiên cứu một cách chuyên sâu, còn có nhiều quan điểm khác nhau. Trong khuôn khổ bài báo này, chúng tôi không bàn về phạm trù "tiến bộ", mà chỉ đề cập đến một số hiểu biết đại thể về tiến bộ xã hội để tìm hiểu: tiến bộ xã hội - những đòi hỏi khách quan ở nước ta trong điều kiện nền kinh tế thị trường hiện nay.

Loài người đã chuyển từ thế giới mông muội, dã man sang thế giới văn hóa, văn minh từ khoảng hơn 1 vạn năm trở lại đây. Sự thay đổi ấy của loài người gắn liền với những sáng tạo của con người. Một trong những sáng tạo đó là sự sáng tạo ra công cụ lao động nhằm phục vụ lợi ích của con người, thỏa mãn nhu cầu tộc loại con người.

Như đã biết, lao động sáng tạo là hoạt động đặc trưng của loài người, bao gồm các dạng hoạt động ra của cải vật chất và các dạng hoạt động tạo ra của cải tinh thần. Những hoạt

động đó chỉ ở con người mới có, nghĩa là chúng mang tính tộc loại, làm cho con người về cơ bản thoát khỏi thế giới động vật. Những thành tựu do con người sáng tạo ra từ thế hệ nọ nối tiếp thế hệ kia liên tục phát triển, tạo nên sự tiến bộ xã hội không ngừng của nhân loại. Xã hội được đánh giá theo sự phát triển ấy, sự phát triển về mặt văn hóa, văn minh tức là sự tiến bộ. Con người là kẻ sáng tạo ra văn hóa, cũng là kẻ mang các giá trị văn hóa, cái được coi là chỉ báo của tiến bộ xã hội. Bởi thế, vai trò của văn hóa đối với tiến bộ xã hội, từ lâu đã được nhiều nhà tư tưởng và các nhà hoạt động xã hội ở các thời đại quan tâm nghiên cứu. Văn hóa đã được coi là bạn đồng hành của tiến bộ xã hội.

Thành tựu của quá trình đổi mới ở đất nước ta trong những năm qua, kể từ Đại hội VI và VII của Đảng đến nay từng bước đã đưa đất nước ta thoát khỏi cuộc khủng hoảng kinh tế xã hội. Dự thảo các văn kiện trình đại hội VIII có đánh giá về những thành tựu mà Đảng và nhân dân ta đã đạt được là:

. Đẩy nhanh nhịp độ phát triển kinh tế - xã hội, lần đầu tiên hoàn thành vượt mức nhiều mục tiêu chủ yếu của kế hoạch 5 năm (1991 - 1995)

. Tạo được một số chuyển biến tốt về mặt xã hội.

. Tiếp tục giữ vững ổn định chính trị, củng cố quốc phòng, an ninh.

. Thực hiện có kết quả nhiều đổi mới quan trọng về hệ thống chính trị.

Phát triển mạnh mẽ quan hệ đối ngoại, phá thế bị bao vây, cô lập, tham gia tích cực vào đời sống của cộng đồng quốc tế.

Có thể nói, thực trạng đất nước ta hiện nay đã ở vào giai đoạn mới của sự tiến bộ, giai đoạn đẩy nhanh

tốc độ tăng trưởng kinh tế, đẩy mạnh công nghiệp hóa - hiện đại hóa, nhằm sớm khắc phục tình trạng "tụt hậu", thu hẹp dần khoảng cách về trình độ phát triển kinh tế so với các nước tiên tiến trên thế giới và trong khu vực, tiến tới thực hiện mục tiêu dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng và văn minh. Tăng trưởng kinh tế và công bằng xã hội đang là nhiệm vụ trung tâm của tiến bộ xã hội ở nước ta hiện nay, bởi vì phải có một nền kinh tế năng động và có hiệu quả cao nước ta mới có thể huy động được các nguồn lực cho việc thực hiện các chính sách phát triển xã hội mới về mặt hướng tiến bộ và công bằng. Đây chính là cái có ý nghĩa, nền tảng đối với vấn đề tiến bộ xã hội.

Bảng sự hưởng ứng "thập kỷ văn hóa vì phát triển" (1987 - 1997), toàn thế giới sắp kết thúc thế kỷ XX, và chuẩn bị bước sang thế kỷ XXI với những định hướng mới về mặt tinh thần. Đứng trước thềm của thế kỷ XXI, cần động viên mọi tiềm năng, trong đó có tiềm năng văn hóa vào phục vụ sự phát triển và tiến bộ xã hội.

Hiện thời, đất nước ta đang chuyển dần sang nền kinh tế thị trường đích thực với nhiều thành phần kinh tế. Bên cạnh những thành tựu bước đầu đáng phấn khởi do công cuộc đổi mới đem lại, cũng đã xuất hiện những vấn đề đáng suy nghĩ xét từ bình diện của sự tiến bộ xã hội. Với động cơ lợi nhuận, với quy luật cạnh tranh, trong xã hội đã nảy sinh tình trạng thất nghiệp, sự phân hóa giàu nghèo, sự suy thoái về mặt đạo đức, tệ nạn xã hội và ô nhiễm môi trường. Vì thế Đảng ta chủ trương chuyển nền kinh tế nước ta sang nền kinh tế thị trường nhưng có sự điều tiết và quản lý của nhà nước theo định hướng XHCN để thực hiện tăng trưởng kinh tế với tiến bộ và công bằng xã hội.

Những biện pháp giải quyết công bằng và tiến bộ xã hội dù có quan trọng đến nhường nào, hiệu quả đến nhường nào, xét đến cùng, vẫn luôn luôn dựa trên cơ sở của sự phát triển kinh tế nhất định. Mục tiêu mà Đảng ta, nhân dân ta và Bác Hồ đã từng mong muốn là: "làm cho người nghèo thì đủ ăn. Người đủ ăn thì khá giàu. Người khá giàu thì giàu thêm người nào cũng biết chữ, người nào cũng biết đoàn kết, yêu nước".

Để thực hiện tăng trưởng kinh tế, công bằng và tiến bộ xã hội, kinh nghiệm của một số nước trên thế giới cho thấy sự công bằng và tiến bộ xã hội phụ thuộc vào phương thức phát triển và có thể giữ được công bằng xã hội ít hoặc nhiều ngay ở giai đoạn đầu của quá trình tăng trưởng kinh tế. Chính sự tăng trưởng kinh tế như vậy có khả năng đảm bảo tốc độ cao hơn, vì huy động được mọi nguồn lực của xã hội vào sự tăng trưởng.

Công bằng và tiến bộ xã hội phụ thuộc vào nhiều yếu tố, trước hết là việc làm, vì việc làm sẽ tạo ra thu nhập. Một chiến lược phát triển dựa vào tạo việc làm trong thời kỳ đầu sẽ có một tốc độ tăng trưởng kinh tế nhanh, lúc nguồn vốn đầu tư còn ở mức thấp. Việc tạo việc làm tùy thuộc vào hướng đầu tư, sự lựa chọn kỹ thuật. Nên chọn hướng xuất khẩu những ngành nghề, lĩnh vực có lợi thế so sánh, cùng với chính sách phát triển hướng vào thị trường nội địa trên cơ sở mở rộng việc làm, tăng thu nhập cho mọi tầng lớp nhân dân, bảo đảm được mục tiêu phát triển và giải quyết một bước sự công bằng và tiến bộ xã hội.

Công bằng và tiến bộ xã hội còn phụ thuộc vào sự đầu tư vào nguồn lực con người. Đầu tư vào con người tức là tạo cho mọi người các điều kiện để phát huy tiềm năng lao động, kinh nghiệm, sự hiểu biết, kỹ năng tay nghề trong sản xuất kinh doanh nhằm lo liệu cuộc sống của bản thân và gia đình, xã hội. Trong hệ thống các nguồn lực thì nguồn lực con người ở vị trí trung tâm và chỉ có con người mới có khả năng gắn kết các nguồn lực lại với nhau, tạo thành sức mạnh tổng hợp. Do đó, các nguồn lực khác là hữu hạn, có thể bị khai thác cạn kiệt, còn nguồn lực con người mà cốt lõi là trí tuệ, là nguồn lực vô tận. Tính

vô tận của trí tuệ biểu hiện ở khả năng tái sinh, tự sản sinh về mặt sinh học và ở khả năng tự đổi mới không ngừng, phát triển về chất trong con người xã hội. "Trí thức có tính chất lấy không bao giờ hết".

Có thể nói, tiềm năng sức lao động - con người với trí tuệ, sức khỏe và lao động được định hướng bởi trí tuệ đó, đã và đang trở thành nguồn lực quý nhất, quan trọng nhất, thúc đẩy sự phát triển và tiến bộ xã hội của mỗi quốc gia. Kinh nghiệm của một số nước đi trước cho thấy đầu tư vào nguồn lực con người là một đầu tư quan trọng nhất, tuy nó cần thời gian để phát huy hiệu quả. Nhiều quốc gia đã có chiến lược phát triển con người, chuyển đổi tượng khai thác vào chính bản thân con người.

Đối với nước ta từ nông nghiệp đi lên, với hơn 80% dân số sống ở nông thôn, người nghèo cũng tập trung ở nông thôn thì chiến lược phát triển kinh tế - xã hội hướng đầu tư vào cải biến cơ cấu kinh tế nông nghiệp, thực hiện công nghiệp hóa khu vực nông thôn, đẩy mạnh giao lưu kinh tế nông thôn với thành thị và với thị trường quốc tế, tạo điều kiện xóa dần khoảng cách giữa nông thôn và thành thị là bước quan trọng để thực hiện công bằng và tiến bộ xã hội. Phát triển kinh tế nông thôn trong thời kỳ đầu còn tạo được một cơ sở vững chắc và thuận lợi cho việc công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước cả về nguồn nguyên liệu, nhân lực, vốn và thị trường...

Gần đây, khi nước ta từng bước chuyển sang cơ chế thị trường, những vấn đề của tiến bộ xã hội càng được chú ý hơn. Trên các báo chí, vấn đề ảnh hưởng tiêu cực của cơ chế thị trường với tiến bộ xã hội; vấn đề tăng trưởng kinh tế với tiến bộ xã hội; vấn đề tiến bộ khoa học công nghệ đối với

tiến bộ xã hội v.v... đã được đề cập ở mức độ này, mức độ khác. Do vậy, nhiệm vụ đặt ra đối với giới nghiên cứu và lý luận hết sức nặng nề, cần phải dành nhiều thời gian và công sức tìm tòi, nghiên cứu góp phần làm sáng tỏ hơn nữa những đòi hỏi khách quan về tiến bộ xã hội trong điều kiện nền kinh tế thị trường có sự quản lý của nhà nước, theo định hướng XHCN để góp phần xây dựng đất nước ta giàu mạnh, văn minh và tiến bộ.

